

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj X.

V saboto 1. maja (poznoživna) 1852.

List 35.

Narodska pesmica iz Poljan od Kupe.

Zapisal kakor čul Marko Kobé.

Lepa moja gora zelena,
Mimo teče voda ledena,
Pod ledom je trava zelena,
U travi je roža rumena.
Mimo ide Janko, mlad junak.
Govorila roža rumena:
„Uzmi mene Janko, mlad junak!
Priženit češ z mano vinograd,
Tertje z zlatim koljem koleno,
I z zlatim ličjem privezano.
Nad ličjem je perje biserno
Iz pod perja grozdje cukerno“.
Odgovori Janko, mlad junak:
„Uzemem te roža devojka,
Zavolj tvojga oka milega
I tvojga serca istinskega;
Kajti znam, da ka mi kažeš:
„Ja te ljubim“, mi ne lažeš“.

Ka, to je, kada = kadar.

*Priporočilo laške detelje (Inkarnatkle *).*

Laška detelja, po lepim rudečim cvetji po nemško „Inkarnatkle“ imenovana, se seje prav pogostoma po ravninah Primorskiga. Koj po žetvi pšenice perve dni maliga serpana zorjejo sternaše, in o 14 dneh, če je namreč kaj dežja, ga preorjejo, ajdo sejejo in setev z brano prevlečejo in berž, potem sejejo laško deteljo.

Če pa namesto detelje turšico le za slamo sejejo, še dežja ne čakajo, ampak turšico z laško deteljo vred berž po pšenični žetvi podorjejo.

Celo jesen, zlasti po žetvi ajde ali turšice, ki ste detelji dobro senco delale, se vedno bolj detelja ukorenini, tako da drugo pomlad že dostikrat v začetku majnika deteljše v nar lepšim cvetji stoji. Sedaj se pokosi, sternaše preorje in na novič gnojeno njivo se seje turšica.

Da se te detelje, ki le eno leto terpi, vedno več po Goriškem seje, si je ondašnja kmetijska družba nar več prizadjala, zlasti pa neutrudljivi oberstar g. Katinelli, ki je dveletnemu poljskemu kolobarenji, ki je na Goriškem navadno, laško deteljo takole vverstil: o prvem letu turšica, gno-

jeno; potem repa; — drugo leto pšenico kot prvi sad, kot drugi sad ajda z laško deteljo.

Laško deteljo sejejo že zdavnej na Španjskim, v Toskani, na Rimskim in v južnim Francoskim; od tod se je razširila tudi v bolj severne kraje Francoskiga, tako da jo bojo imeli kmalo po vsim Francoskim. Iz Laškiga se je razširila v naše Primorske dežele, na Horvaško (in tudi že na Krajnsko).

Vse tiste dežele, v katerih imajo ajdo ko drugi letni pridelk, ker turšica in vinska terta raste, so pripravne za to koristno deteljo.

Laška detelja se pa posebno zavoljo tega zamore priporočiti, ker se da med dve žitni posetvi vverstiti, brez da biza-volj tega pridelk žita manjši bil, ampak ga še le pomnoži, zato ker s svojimi gostimi koreninami tudi debelo zemljo do dobrega zrahlja. To je prvi veliki dobiček.

Ni se tedaj bati, da bi laška detelja moč zemlji vzela, če se le pokosi preden v seme gré.

Drugi veliki dobiček pa je ta: da kmalo spomladi ima kmetovavec že veliko klaje za živino, preden jo še drugod kaj pridelati zamore — in ravno zavoljo tega je laška detelja vsim tistim kmetam in vsim tistim krajem na vso moč priporočiti, ki imajo malo seno-žet in malo klaje in le večidel žito sejejo.

Reklo se je, da ta detelja, ki je iz gorkih krajev k nam prišla, ni za naše kraje in se zverže v naših krajih.

To je prazna govorica; laška detelja rase divja okoli Tersta in na Primorskem ne le v ravninah in poleg morja, ampak tudi višji pod gorami. In kar se bolje poterdi, da se tudi pri nas povsod laška detelja popolnoma dobro obnašati zamore, kjer ajda kot drugi sad dozori, kjer turšica in vinska terta raste, je pa to, da se je ona že celò po severnim Francoskim zaplodila.

Reklo se je dalje tudi, da živina laške detelje zavolj kosmatih steblic in perjic rada ne je, — pa tudi to ni res; živina jo rada je. Da laška detelja ni tako tečna kakor naša navadna, in da krave po nji toliko mleka ne dajo, kakor po navadni, je res, — ali kolikor je v tem laška detelja memo navadne manj vredna, je pa v tem več vredna, da je smé živina presne (frišne) veliko povžiti, brez vse nevarnosti, da bi živino po nji napenjalo.

Laška detelja se na vsaki zemlji, kjer pšenico ali rež sejemo, dobro obnaša, — v taci krajih pa, kjer je podnebni zrak (ljuft) bolj mokroten, se zamore tudi v slabeji zemljo sejati.

*) Iz tednika Štajarske kmetijske družbe »Wochenblatt der steierm. Landwirthschaft-Gesellschaft«. To priporočilo poterdijo tudi skušnje na Krajnskem.

Za setev se rajta 130 funtov sémena z luskinami (plevami) vred na 1 oral. Le enkrat se kosí. Pridela se je 60 do 75, tudi 90 centov in še več na oralu.

Pri jesenski setvi se ravna bolji ali slabji pridelk po vremenu spomladanskim; ne manjka spomladi dežja, je pridelk gotovo dober, — je pa spomlad suha, je pridelk veliko slabji.

Kdor si hoče sémena laške detelje pridelati, jo zamore tudi z godej spomladi že mesca sušca vsejati; se vé da takrat vsejana detelja ne dorase popolnoma svoje visokosti, vunder vsako zerno da 10 do 20 zern za séme konec maliga serpana.

Kakor hitro začne detelja rujavkasta prihajati, naj se pokosí, ker se scer veliko sémena otrese.

Življenje slavnih Slovanov.

V v o d.

Vsak narod se ponaša *) s svojimi slavnimi možmi, to je z možmi, ki so kaj posebno imenitnega zmodrovali ali znajdli, ter šteje njihovo imenitnost — njihovo slavo tudi sebi v čast. Spodobilo bi se toraj, da bi bil tudi naš — slovanski — narod zavoljo slovečih mož, ki so se med njim narodili, in kateri so tako rekoč svetle danice med drugimi zvezdami, — tako ponosen, kot so ponosni zavoljo svojih slavnih mož drugi narodi. Narod, ki ne časti imenitnih mož svoje kerví, narod, ki se mu serce ne širi, kadar sliši ktereга svojih slavnih sinov imenovati, — tak narod ne vé še, kaj je kteremu narodu čast, kaj mu je slava, — tak narod nima še pravega občutka za to, kar narodovnost imenujemo. Zavoljo slavnih mož, ki so našega naroda, moramo in smemo, izgled družih narodov posnemaje, ponosni biti tudi za to, ker ljudje po takih bistrih glavica h vès narod sodijo. Sodijo, da narod, ki ne more nobenega izmed svojih sinov imenovati, kateri bi se bil s kakim posebnim delom poslavil, je neomikaven, to je tak narod, ki ne bo nikdar omikan ali prebrisan. Taka sodba ni sicer vselej pravična, ker se marsiktera glavica morebiti le zato ne razsvetlí, ker nima prilóžnosti — ker nima narod nikakovih šol, ali vsaj dobrih ne, da bi se mogla v njih tleča iskrica v glavici domačega sinka raznetiti in svojemu narodu z učenostjo kot svetla luč v temi svetiti. Ali sodijo vendar le tako, čeravno po krivem.

Toda naj sodijo kakorkoli, nam Slovanom se ni treba, kar se tega tiče, kratko in malo ne sramovati.

Veliko mož našega velikega naroda slovanskega je živeló in jih še živi, katerih imena so v zgodovinskih bukvah s posebno častjo zapisana, v kamen z zlatimi čerkami vrezana, kaj, celó v zvezde na nebu vkovana. — Po imenu nekega rojaka našega pozneje imenovanega je namreč zvezda nebeška imé dobila.

Ali bodi Bogu potoženo, da marsikteri Slovan slovečih Slovanov še po iménu ne pozna! Ako mu je pa imé in imenitno delo slavnega moža znano, ne vé, da ga je slovanska mati rodila.

Te nevednosti si pa Slovani nismo sami krivi. Nemške bukve so nam popred po šolah in zvunaj šol rod slovečih mož slovanskega roda rade prikrivale, ali jih celó po krivem nemškemu narodu na čast Nemece imenovale. Le posamezni učenci našega naroda, ki so slovanske bukve in novice prebirali, so resnico zvedovali. Priprosto, posebno slovensko ljudstvo, ki je malokaj slovenskega brati imelo, je od tega po malem kaj soznavalo. Pa saj niso — da se Bog usmili — pred

malo leti vsi Krajnci še znali, da se Krajnci in tisti Štajarci, Korošci, prebivavci po Goriškem, Primorskem, Ogerskem in Benečanskem, kateri po naše govorijo, z eno besedo Slovenci imenujejo, — nikar da bi bili priprosti Slovenci znali, da so Slovenci slovanskega roda, — to je, da so ob enem tudi Slovani. Pa kdor vé, da še mnogo bolj omikanih po rodu Slovincov pred malo leti tega ni vedilo, — ali se bo čudil, da je bila ta reč priprostemu ljudstvu neznana?

Zdaj pa, ker — kakor mislim in želim, — tudi naši priprosti ljudje, gotovo pa vsi marljivi bravci „Novic“ že vedó, kdo je Slovenec, in da smo tudi mi Slovenci sinovi velikega slovanskega naroda, da je tedaj slave slovanskega naroda, kakor vsak drugi rod tega velikega naroda, tudi slovenski rod deležen, — zdaj — menim — je že čas, tudi Slovincem po malem od slavnih mož, od teh dragih in blišočih kamnov slovanskega naroda pripovedovati — starjim v ponós, da so tega naroda — mlajšim pa v ponós in izgled, — v ponós iz ravno tistega namena, v izgled pa, da bi jih posnemali sebi in svojemu narodu na čast in slavo.

Naj začnem tedaj s popisovanjem življenja sledečega slavnega Slovana, našega naj bližjega rojaka.

I.

Juri Vega.

Juri Vega, sloveči računar, je zagledal beli dan leta 1754 v Zagorici, vasi Moravske fare na Krajskem. Sin kmetijskih revnih starišev je bil; se vedno dobro učil, posebno dobre glavice pa je bil za računstvo *). Potem, ko je bil v Ljubljani osmo šolo prav dobro dognal, so ga postavili prec za vodnika vsih del pri popravljanju Sávine struge in bregov zavoljo ložje vožnje z ladjami. Pozneje pa prestopi k topništvu ali artileriji, to je, k tistemu oddelku vojakov, ki s topi ali kanoni itd. streljajo. Tem vojakam je treba posebno dobro računati znati, da si lahko natanko preračunavajo, kako je treba meriti, da izstreljena krogla vselej na namenjeni kraj pade.

Vega, bistra glavica, za računstvo kot nalašč stvarjen, spiše kmalo izverstne računске bukve: nauk, kako je treba s topi meriti in streljati, da bo prav. Nihče pred njim ni bil tako težkega nauka tako jasno razložil in zljajšal. Komaj so njegovi vikši imenovani za vojsko prekoristni nauk v roke dobili, izvolijo bistroumniga Vega-ta prec poročnika (lajtnanta) in učnika računstva za topničarje.

Ko je bil pozneje bombardirski oddelék osnovan, so našega Vega-ta temu oddelku stotnika in ob enem tudi računskega učenika postavili. Kmaló potem je bil učeni mož četnik (major) in na to topniški nadčetnik (oberstlajtnant). V bojih s Turki in Francozi se je Vega junaško obnašal. Zavoljo tega in zavoljo velikih zaslug v računstvu mu je svetli cesar Franc leta 1800 žlahni in sicer baronski stan podelil.

Tako je Vega v kratkem času visoko službo in veliko čast dosegel.

Leta 1802 pa Vega kar zgine, da živa duša ni vedila kam. — 26. dan septembra 1802 najdejo učnega moža — mertvega v Donavi. Še le 30 let kasneje pride na dan, da ga je bil neki mlinar umoril in mertvega pod vodo za stolp privezal. Mlinarja so pa bili neki Vegatovi tovarši, nevošljivi mu zavoljo sreče in slave, najeli, jim verlega moža iz pota spraviti.

Tako žalostno je končal naš slavní rojak po hudobnih naklepih ničkoristnih tovaršev svoje življenje.

Veliko slavo, velike zasluge si je Vega s tem pridobil, da je višje računoznanstvo jako popravil, zljaj-

*) Ponašati se s kom, sčim, to je hvaliti se —, ni zamenjavati z besedo oponašati koga. Pis.

*) Računati ali rajtati. Pis.